

OIKEUSPOLIITTINEN YHDISTYS - RÄTTSPOLITISKA
FÖRENINGEN DEMLA RY
PL 212, 00171 Helsinki
www.demla.fi
demla@demla.fi

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto

OIKEUSMINISTERIÖ
ad 32.11.2004
04028:00 / 2002 davo

Asia: Demla ry:n lausunto oikeusministeriön asettaman Ihmiskauppatyöryhmän loppumietinnöstä "Ihmissalakuljetus, lapsipornografia ja Palermion yleissopimuksen lisäpöytäkirjat" (OM:n työryhmämietintöjä 2003:13)

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry kiittää mahdollisuudesta lausua oikeusministeriön asettaman Ihmiskauppatyöryhmän loppumietinnöstä, joka koskee ihmissalakuljetusta ja lapsipornografiaa. Lausunnossa esitettävät huomiot koskevat loppumietinnön laittoman maahantulon järjestämisen kriminalisointia ja ihmissalakuljetusta koskevaa osaa sekä tähdentävät ennen kaikkea salakuljetettujen maahanmuuttajien oikeuksien suojelemista, mikä on myös olennaisesti muutosehdotusten taustalla olevan kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen (Palermion sopimus) ihmissalakuljetusta koskevan lisäpöytäkirjan yksi tarkoitus (art. 2). Lausunnon viivästymistä pahoitellen Demla ry. lausuu asiassa kunnioittavasti seuraavan.

1. Ihmissalakuljetus ja ihmiskauppa

Ihmiskauppatyöryhmän loppumietinnön tavoitteena oli, että kansainväliset velvoitteet muun muassa laittoman maahantulon järjestämistä koskevan sääntelyn muuttamiseksi toteutetaan. Työryhmän mukaan tämä edellyttää muutosta laittoman maahantulon järjestämistä koskevaan rikoslain rangaistussäännökseen sekä erikseen törkeän tekemuodon säätämistä. Ihmiskauppatyöryhmän ehdottamat ihmissalakuljetusta koskevat rikoslain muutokset ovat kannatettavia, vaikka Suomessa ei ole tullut ilmi kuin muutamia laajamittaisia ihmissalakuljetustapauksia.

Työryhmän tavoitteena oli myös selvittää, mitä lainmuutoksia kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen (Palermion sopimus) ihmiskauppaa ja ihmissalakuljetusta koskevat lisäpöytäkirjat välttämättä edellyttävät, jotta ne voitaisiin panna täytäntöön. Työryhmä toteaa mietinnössään, että suurimmalta osin lisäpöytäkirjat

eivät edellytä välttämättömiä lainmuutoksia, mutta mahdollisten harkinnanvaraisten lainmuutosten tai viranomaiskäytäntöjen kehittämisen tarve tulisi selvittää silmällä pitäen erityisesti ihmiskaupan uhrien suojelemisnäkökohtia. Kuitenkin myös salakuljetetut maahanmuuttajat saattavat tarvita suojelua, minkä vuoksi selvityksen tulisi koskea heitäkin. Tässä lausunnossa esitettävät ihmissalakuljetusta koskevat huomiot pyrkivät tuomaan esiin ennen kaikkea salakuljetettujen maahanmuuttajien, siis käytännössä turvapaikanhakijoiden, suojelun tarpeen suhteessa salakuljettajiin.

Oikeusministeriön asettama työryhmä on mietinnöissään (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2003:5 ja 2003:13) erottanut ihmiskaupan ja ihmissalakuljetuksen erilaisiksi ja toisistaan erillisiksi rikoksiksi. Ihmiskaupan ja ihmissalakuljetuksen pitäminen toisistaan määritelmällisesti erillään on tärkeää ennen kaikkea ihmiskaupan uhrin oikeusturvan toteutumisen kannalta. Ihmiskaupan uhrin tarvitsevat ja heillä tulisi olla oikeus laajoihin suoja- ja tukimuotoihin.

Työryhmän julkilausuttu lähtökohta on, että ihmissalakuljetus perustuu rikoksen kohteen vapaaehtoisuuteen. Sitä vastoin ihmiskaupassa, jossa henkilön pakottamisen tai erehdyttämisen katsotaan olevan keskeistä, pyritään henkilön hallitsemiseen ja sitä kautta hänen taloudelliseen tai fyysiseen hyväksikäyttämiseensä. Kun ihmiskauppaa tulisi kohdella ensisijaisesti ihmisoikeusongelmana, joka loukkaa yksilön ihmisarvoa, vapautta, itsemääräämisoikeutta ja turvallisuutta, pidetään ihmissalakuljetusta lähtökohtaisesti usein valtioon kohdistuvana rikoksena ja laittoman siirtolaisuuden kysymyksenä. Suostumuksen ottaminen lähtökohdaksi on ongelmallista rikosoikeudellisen suostumus-opin kannalta, koska sen mukaan suostumusta ei koskaan voi antaa tekoon, joka vakavasti loukkaa henkilön terveyttä. Tällainen tilannehan on kyseessä laittoman maahantulon kvalifioitussa muodossa.

Ongelmallista on myös se, että työryhmä ei mietinnössään käsittele ihmiskaupan ja ihmissalakuljetuksen välistä yhteyttä. Ihmiskaupan uhrin erottaminen ihmissalakuljetuksen kohteesta voi käytännössä olla vaikeaa ja jopa mahdotonta. Tämä voi johtua muun muassa siitä, että ihmissalakuljetuksessa oletetun vapaaehtoisuuden ja ihmiskauppaan liitetyn pakon todentaminen voi olla vaikeaa. Alun perin vapaaehtoisesti ihmisalakuljettajan matkaan lähtenyt maahanmuuttaja voi päätyä ihmiskaupan uhriksi joutuessaan lyhentämään matkan aiheuttamaa velkaansa salakuljettajalleen esimerkiksi alistumalla prostituutioon tai tekemällä pimeää työtä. Käännyttämisuhka matkan aikana ja päämäärämaassa lisäävät riippuvuutta ja altistavat esim.

seksuaaliselle hyväksikäytölle tai väkivallalle salakuljetuksen aikana. Tämän vuoksi tärkeää on huomioida myös ihmissalakuljetuksen kohteen tarve suojelulle.

Koska Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjoista johtuvat yksilön oikeudet ja valtion vastaavat velvollisuudet vaihtelevat sen mukaan katsotaanko henkilö ihmiskaupan uhriksi vai ihmissalakuljetuksen kohteeksi, on ihmiskaupan uhrin oikeusturvan toteutumisen kannalta olennaista, että hän saa itselleen kuuluvan oikeudellisen aseman ja voi päästä osalliseksi uhrin asemasta johtuviin oikeuksiin. Maahanmuuttajan kohdemaalla on lisäpöytäkirjojen mukaan oikeus päättää, keitä se kohtelee ihmiskaupan uhreina ja keitä ihmissalakuljetuksen kohteina. Tämä saattaa pahimmillaan johtaa siihen, että valtiot pitävät maahanmuuttajia herkemmin ihmissalakuljetuksen kohteina, koska se on valtioille halvempaa ja asettaa niille vähemmän velvoitteita. Jokainen ihmiskauppaepäily tulee kuitenkin tutkia yksilöllisesti ja huolellisesti ottaen huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat.

Lisäpöytäkirja kieltää valtioita kohdistamasta ihmissalakuljetusta koskevia rikosoikeudellisia syytetoimia salakuljetettuihin maahanmuuttajiin. Mietinnössään työryhmä katsoo, ettei tämä kiello estä rankaisemasta salakuljetettua maahanmuuttajaa esimerkiksi valtiorajarikoksesta. Turvapaikanhakijoita ei kuitenkaan voi rangaista tällaisesta rikoksesta. Koska ihmiskauppa ja ihmissalakuljetus ovat kuitenkin kietoutuneet käytännössä hyvinkin vahvasti toisiinsa, ja koska ihmiskauppiat ja ihmissalakuljettajat käyttävät usein samoja rikollisverkostoja ja reittejä, vaaditaan valtiolta erityistä huolellisuutta siinä, etteivät ihmiskaupan uhrit joudu syytetoimien kohteiksi. Työryhmä on mietinnössään aivan oikein huomionut tämän ja ehdottaakin, että valtionrajarikoksesta ei tulisi rangaista silloin, kun siihen muodollisesti syyllistynyt on samalla ihmiskaupan uhri. Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ei kuitenkaan välttämättä käytännössä ole helppoa, minkä vuoksi tapaukset tulisi tutkia erityisen tarkasti. Ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa olisi syytä järjestää lisäkoulutusta tällaisten rikoksien kanssa tekemisessä oleville viranomaisille. Työryhmän olisi pitänyt mietinnössään myös kiinnittää huomiota sellaiseen tilanteeseen, jossa salakuljetettu maahanmuuttaja ylittää Suomen rajan yksin salakuljettajan jäädessä rajan toiselle puolelle.

Sopimusvaltion velvollisuudet salakuljetettujen maahanmuuttajien suhteen eivät rajoitu pelkästään maahanmuuttajiin kohdistettujen syytetoimien ehkäisyyn, vaan ihmissalakuljetusta koskeva lisäpöytäkirja velvoittaa valtioita ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin ihmissalakuljetuksen kohteiksi joutuneiden oikeuksien suojaamiseksi. Näistä oikeuksista

keskeisimmät ovat oikeus elämään sekä oikeus olla joutumatta julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun uhriksi. Sopimusvaltioiden tulee myös suojella maahanmuuttajia väkivallalta sekä antaa riittävä apu maahanmuuttajille, joiden henki tai turvallisuus on salakuljetuksen kohteeksi joutumisen vuoksi vaarantunut. Naisten ja lasten erityiset tarpeet tulee myös ottaa huomioon sovellettaessa lisäpöytäkirjan määräyksiä suojelu- ja täytäntöönpanotoimista.

2. Ihmissalakuljetus ja pakolaiset

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 14 artiklassa jokaiselle vainon kohteeksi joutuneelle tunnustetaan oikeus hakea turvapaikkaa. Pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen (SopS 77/1968) 31 artiklan mukaan pakolaisia ei tulisi rangaista laittomasta maahan saapumisesta tai maassa oleskelusta. Suomen rikoslain 17 luvun 7.2 §:n mukaan ulkomaalaista, joka pakolaisuuden perustella hakee turvapaikkaa tai oleskelulupaa Suomesta, ei tuomita valtiorajarikoksesta. Laiton siirtolaisuus, jonka eräs muoto myös ihmissalakuljetus on, on muodostanut valtioille todellisen haasteen. Valtioiden tiukka maahanmuuttopolitiikka on edesauttanut sitä, että parempia elinolosuhteita etsivät taloudelliset siirtolaiset ja vainoa pakenevat pakolaiset joutuvat käyttämään samoja laittoman maahantulon kanavia sekä turvautumaan ihmissalakuljettajien apuun.

Pakolaisuuden ja ihmissalakuljetuksen välinen yhteys on mietinnössä jäänyt vähälle huomiolle. Vaikka valtiolla on oikeus valvoa rajojaan ja kontrolloida ulkomaalaisten pääsyä ja oleskelua maassa, tulee sen tapahtua valtion kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden mukaisesti. Ihmissalakuljetuksen kohteeksi joutuminen saattaa lisäksi aiheuttaa erityisiä velvoitteita maahanmuuttajien suojelun suhteen. Tällainen velvoite on muun muassa *non-refoulement* -sääntö, joka pohjautuu sekä kansainvälisiin sopimuksiin että tapaoikeuteen. Pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen 33 artiklassa kielletään pakolaisen karkottaminen ja palauttaminen sellaisten alueiden rajoille, jossa hänen henkeään tai vapauttaan uhataan. Yleissopimus ei määrittele pakolaiseksi pelkästään sellaista henkilöä, jolle on muodollisestikin myönnetty pakolaisen oikeusasema, vaan yleissopimuksen määräykset soveltuvat kaikkiin, joilla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuiksi.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 8/1976) 7 artikla kieltää henkilön julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun. Sopimuksen tarkoituksena on suojella sekä ihmisarvoa että psyykkistä ja fyysistä koskemattomuutta. Valtioilla on velvollisuus

suojella yksilöä paitsi lainsäädännöllisin myös muilla tarpeellisilla toimilla, jotta kiellon tarkoittama tavoite toteutuisi myös käytännössä. Väliä ei kiellon soveltumisen kannalta ole sillä kohdistuuko yksilöön edellä mainittua kohtelua valtion viranomaisen vai yksilön suunnalta. Kansainvälistä suojelua on mahdollista saada jos kotimaan viranomaiset vainoavat tai eivät puutu yksityisten tahojen aiheuttamaan vainoon. Tärkeä kansainvälinen ihmisoikeussopimus tässä yhteydessä on myös kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 60/1989) ja erityisesti sen 3 artikla, joka sisältää karkotus- ja palauttamiskiellon. Yleiset ihmisoikeussopimukset eivät edellytä pakolaisen oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen edellyttämän vainokriteerin täyttymistä, vaan pelkkä riski joutua julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kohteeksi riittää. Ne eivät salli minkäänlaisia poikkeuksia *non-refoulement*-sääntöön.

Palermion sopimuksen ihmissalakuljetusta koskevan lisäpöytäkirjan 18 artiklassa sopimusvaltiot velvoitetaan toteuttamaan salakuljetetun maahanmuuttajan palauttaminen tavalla, joka ottaa riittävästi huomioon henkilön turvallisuuden ja ihmisarvon. Ihmissalakuljettajiin turvautuminen saattaa asettaa salakuljetuksen kohteen suojattomaan asemaan. Järjestäytyneen rikollisuuden toimiminen ihmissalakuljetuksessa nostaa esiin salakuljetuksen kohteiden erityisen suojelun tarpeen ja *non-refoulement*-sääntö saattaa joissakin tapauksissa tulla sovellettavaksi (Ks. art. 19). *Non-refoulement* soveltuu myös sellaisiin tilanteisiin, joissa maahanmuuttaja todennäköisesti kotimaahansa palauttamisen jälkeen joutuu kidutuksen tai julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun uhriksi ei-valtiollisten toimijoiden taholta. Palauttamiskielto saattaa tulla sovellettavaksi myös silloin, kun maahanmuuttaja mahdollisesti joutuisi palauttamisen jälkeen alistumaan orjuuteen tai pakkotyöhön korvatakseen matkan aiheuttamat kustannukset salakuljettajalleen.

Vaikka ihmisoikeusongelmat saattoivat antaa jonkinlaisen sysäyksen valtioiden kollektiiviselle toiminnalle, ovat turvallisuuskysymykset todellisia vaikuttimia Palermion sopimuksen ja sen lisäpöytäkirjojen takana. Palermion sopimuksen ihmiskauppaa ja ihmissalakuljetusta koskevia lisäpöytäkirjoja voidaan kritisoida siitä, että niiden keskiössä ovat järjestäytyneen rikollisuuden ja laittoman siirtolaisuuden kontrollointi, eivätkä ne aseta riittävän selkeitä ja vahvoja velvoitteita valtioille ihmiskaupan uhrien ja ihmissalakuljetuksen kohteiden suojelemiseksi. Työryhmän ehdottama suojelua koskeva selvitystyö on paitsi ihmiskaupan uhrien myös salakuljetettujen maahanmuuttajien osalta tarpeellinen. Myös Suomen tulee kantaa vastuunsa näiden ihmisten oikeuksien toteutumisesta ja heidän turvallisuudestaan.

3. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL)

Ihmiskaupan uhrien oikeusturvan toteutumisen kannalta työryhmän ehdottama muutos, jonka mukaan ihmiskaupan uhreille olisi rikosoikeudenkäynnissä mahdollista määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö, on erittäin tärkeä. Nykyään oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määrääminen on ROL:n mukaan mahdollista vain seksuaalirikoksien ja tiettyjen väkivaltarikoksien asianomistajille. Hallituksen esityksessä (HE 82/1995) katsottiin erityisesti näiden rikosten loukkaavan henkilökohtaisesti ja syvästi rikoksen asianomistajaa. Ihmiskaupparikokset loukkaavat mitä merkittävimmissä määrin henkilön ihmisarvoa, vapautta, itsemääräämisoikeutta ja turvallisuutta, minkä vuoksi oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määrääminen myös heille on tarpeen.

Ihmiskaupan uhrin ovat tyypillisesti taloudellisesti tai henkilöllisesti suojattomia ja erityisen haavoittuvia henkilöitä kuten lapsia ja nuoria tyttöjä. Uhrin asemaa oikeudenkäynnissä saattaa vaikeuttaa lisäksi vielä se, että uhrin ovat usein ulkomaalaisia, jotka eivät tunne kohdemaan kieltä, kulttuuria ja oikeusjärjestelmää. Ihmiskaupparikoksen asianomistaja tarvitsee siksi usein ulkopuolisen henkilön tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Asianomistaja tarvitsee tukea myös oman oikeudellisen asemansa selvittämistä ja mahdollisten vaatimustensa esittämistä varten. Myös rikoksesta aiheutuneesta henkilökohtaisesta loukkauksesta, peloista ja muista henkisistä ongelmista selviytyäkseen ihmiskaupan uhri saattaa kipeästi tarvita tukea.

Oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämistä puoltaa myös se, että ihmiskauppaan liittyy usein järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa, mikä vaikeuttaa yhtäältä rikoksien selvittämistä sekä oikeudenkäyntiä ja toisaalta vaikuttaa ratkaisevasti uhrin henkilökohtaisiin olosuhteisiin ja turvallisuuden tunteeseen rikosoikeudenkäynnin aikana. Uhri saattaa tällöin myös joutua erilaisten kostotoimenpiteiden ja uhkausten kohteeksi.

Koska ihmiskauppa on vakava rikos ja se loukkaa perustavalla tavalla yksilön ihmisoikeuksia, tulisi ihmiskaupan uhrille määrätä lähtökohtaisesti aina oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukainen oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö.

Rikosoikeudellinen uhrin käsite on kapeampi kuin se, miten itse ihmiskaupan uhrin asian kokevat. Parhaimmillaan uhrin suojele ulottuu laajemmalle kuin pelkkään rikosoikeudenkäyntiin. Jotta uhrin saataisiin todistamaan hyväksikäyttäjiään vastaan, heille tulee luoda turvallinen olo ja ympäristö paitsi ennen oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäynnin aikana myös sen jälkeen. Uurit kantavat usein

suurta huolta sukunsa ja perheensä hyvinvoinnista ja turvallisuudesta sekä mahdollisista ihmiskauppaajien kostotoimenpiteistä. Uhrin tilannetta tulisi arvioida kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon hänen yksilöllinen suojeleluntarpeensa myös suhteessa palautukseen kotimaahan.

4. Laittoman maahantulon järjestämisen kriminalisoinnista

Työryhmän loppumietinnön lähtökohtana on oletus, että "maastamuuton taustalla on lähinnä taloudellinen eriarvoisuus. Taloudellisesti kehittyneet maat haluavat pitää maahanmuuton säänneltynä, jolloin monen muuttajan vaihtoehdoksi jää yrittää laittomasti maahan." (Johdanto, s. 14) Oletus on ongelmallinen. Maastamuuton taustalle oletettuja taloudellisia syitä ei lainkaan yksilöidä ja oletuksessa ei lainkaan huomioida, että lähdölle kotimaasta voi olla myös fyysiseen turvallisuuteen liittyviä syitä. Taloudelliset syyt eivät aina ole täysin erotettavissa fyysiseen turvallisuuteen liittyvistä syistä. On myös täysin eri asia lähteä kotimaasta huonon työtilanteen takia työskentelemään muualle, kuin lähteä mahdollisesti hakemaan elämään vaihtelua taloudellisesti turvatuissa oloissa. Fyysiseen turvallisuuteen liittyvät syyt tulevat maahanmuuttajan kohdemaassa arvioitavaksi vasta, jos muuttaja hakee sieltä turvapaikkaa. Laittoman maahantulon järjestämisen kriminalisointi koskettaa keskeisesti juuri turvapaikanhakijoita, joten lakia uudistettaessa tulisi keskeisemmin ottaa huomioon tähän liittyvät ongelmat.

Käytännössä laittomaan maahantuloon syyllistyvät yleensä hakevat maahan päästyään turvapaikkaa. Mikäli oletetaan, että Suomessa toimii tehokas viranomaisvalvonta, täällä tuskin ainakaan vielä asuu suuria joukkoja ihmisiä, jotka ovat saapuneet maahan laittomasti ja eivät ota yhteyttä viranomaisiin. Kun tällainen henkilö joutuu tekemisiin viranomaisten kanssa eikä hae Suomesta turvapaikkaa, hänet voidaan käännättää ulkomaalaislain 8 ja 37 § :ien perusteella koska hän ei täytä maahantulon edellytyksiä. Mikäli henkilö taas täyttäisi ulkomaalaislain 8 §:n mukaiset maahantulon edellytykset, hän tuskin edes tulisi maahan laittomasti. Käytännössä laittoman maahantulon järjestämistä sovelletaan nimenomaan turvapaikanhakijoiden järjestämistä Suomeen.

Laittoman maahantulon järjestämistä koskevassa voimassaolevassa 17 luvun 8.2 §:ssä on myös erityisesti huomioitu turvapaikanhakijoita maahan auttaneiden henkilöiden toiminta. Laittoman maahantulon järjestämisenä ei pidetä tekoa, jota erityisesti huomioon ottaen tekijän vaikuttimet sekä ulkomaalaisen turvallisuuteen vaikuttavat olot hänen kotimaassaan on pidettävä kokonaisuutena ottaen hyväksyttävistä syistä tehtynä. Lainkohta ei kuitenkaan ole estänyt syytteiden nostamista tapauksissa, joissa turvapaikanhakijan Suomessa jo asuvat sukulaiset ovat jollain tavoin tarkoituksella tai tahtomattaan sekaantuneet henkilön maahantuloon ilman, että ovat itse saaneet

tästä mitään hyötyä. Inhimillisistä syistä olisi perusteltua olla rankaisematta tällaisia henkilöitä, jotka toimivat omien sukulaistensa auttamiseksi. Pykälän toista momenttia voitaisiin tältä osin muuttaa niin, että siitä poistettaisiin viittaus kokonaisharkintaan. EU:n direktiivi laittomassa maahantulossa, kauttakulussa ja maassa oleskelussa avustamisen määrittelystä (2002/90/EY, EYVL N:o L328, 5.12.2002, s. 17) mahdollistaa jäsenvaltioille harkintavaltaa sen suhteen asettaako se seuraamuksia silloin, kun menettelyn tavoitteena on humanitaarisen avun antaminen asianomaiselle henkilölle [artikla 1 (2)].

YK:n yleissopimuksen lisäpöytäkirja maahanmuuttajien salakuljetuksen kieltämisestä määrittää maahanmuuttajien salakuljetuksen nimenomaan toiminnaksi, jossa tavoitellaan välitöntä tai välillistä taloudellista hyötyä. Voimassaolevan rikoslain mukaan laittoman maahantulon järjestämistä on luonnehdittu lähinnä taloudellisen palkkion saamiseksi tapahtuvaksi avunannoksi laittomaan maahantuloon (HE 6/1997 vp, s. 125). Turvapaikanhakijan sukulaisten tarkoituksena ei ole saada itselleen taloudellista hyötyä sukulaisensa avustamisesta maahan. He pikemminkin usein kärsivät taloudellisia menetyksiä rahoittaessaan kuljetuksen eikä ole lainkaan harvinaista, että salakuljettajat myös vaativat useaan otteeseen lisää rahaa kuljetuksen järjestämiseksi, vaikka heille olisi siitä jo maksettu. Tällaisessa tilanteessa rangaistus tai jo pelkkä tuomioistuinkäsittely tuntuu kohtuuttomalta lisäseuraukselta.

Inhimillisistä syistä on kohtuutonta, että turvapaikanhakijan sukulaisten rikosasiaa edes viedään tuomioistuimeen, vaikka tuomioistuin lopulta vapauttaisikin heidät syytteestä rikoslain 17:8.2 §:ään viitaten. Poistamalla viittaus kokonaisharkintaan vältettäisiin turhia tuomioistuinkäsittelyitä, kun lainkohdasta ilmenisi suoraan että tarkoitus on puuttua nimenomaan taloudellista hyötyä tavoittelevaan toimintaan. Tällä hetkellä säännöksen tulkinta ei rajoitu taloudellista hyötyä tavoittelevaan toimintaan.

Työryhmän mietinnössä todetaan, että 17:8.2 § soveltuisi myös törkeää laittoman maahantulon järjestämistä koskevaan pykälään, mutta rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa saattaisi johtaa kokonaisarvioon, jonka mukaan tekoa ei ole tehty hyväksyttävistä syistä. Törkeän muodon ei pitäisi tulla lainkaan rankaisemattomuusperusteen piiriin. Törkeässä laittoman maahantulon järjestämisessä on selkeästi kyse sellaisesta toiminnasta, jota ei voida oikeuttaa millään tavoin. Jotta tällaista tulkintaa ei pääsisi syntymään, vähintään lain esitöissä tulisi nimenomaisesti todeta, ettei rankaisemattomuusperuste tule kyseeseen törkeässä tekemuodossa. Tässä osin voidaan viitata myös siihen mitä edellä sanottiin uhrin suostumuksen merkityksestä.

Lainvalmistelussa ei voida lähteä siitä, että ihmissalakuljetuksen kohteen vapaaehtoisuus, toisin sanoen suostumus, tekisi rikollisesta toiminnasta jotenkin vähemmän moitittavaa. Rikosoikeudellisen suostumusopin perussääntöjä on, ettei kuoleman tai vakavan vamman aiheuttamiseen voi antaa pätevää suostumusta. (ks. esim. Inkeri Anttila, Loukatun suostumus teon oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena, Vammala, 1946, s. 175 tai Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeudellinen huolimattomuus, Helsinki, 1996, s. 299)

5. Loppuhuomautuksia

Ihmiskauppatyöryhmä katsoo, että Euroopan unionissa vuonna 2002 hyväksytty ehdotus neuvoston direktiiviksi sellaisille kolmannen valtion kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai ovat olleet laittomassa maahanmuutossa avustamisen kohteita ja jotka tekevät yhteistyötä viranomaisten kanssa myönnettävästä oleskeluluvasta, tulisi hyväksyttään aiheuttamaan muutoksia ulkomaalaislakiin ja todennäköisesti myös maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annettuun lakiin. Ehdotuksen tarkoituksena on edistää laittoman maahanmuuton torjuntaa ottamalla käyttöön oleskelulupa, jonka avulla ihmissalakuljetuksen kohteita ja ihmiskaupan uhreja voidaan kannustaa tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmissalakuljetuksesta ja ihmiskaupasta epäiltyjä vastaan. Voidaan kuitenkin kysyä olisiko järkevämpää kehittää ulkomaalaislakiin järjestelmä, jolla yksittäiset vainoa pakenevat henkilöt voisivat kontrolloidusti saada suojelun tarpeensa tutkittua ulkomailta käsin esim. suurlähetystöjen kautta. Tällaisen järjestelmän rippeitäkin kun ollaan karsimassa pois uudesta ulkomaalaislaista. Tehokkain tapa vähentää laittoman maahantulon järjestämisen kannattavuutta on lisätä keinoja lailliseen maahanmuuttoon.

Ennen kaikkea ihmiskaupan uhreille komission ehdotuksen mukainen oleskelulupa olisi tärkeä ja tarpeellinen. Oleskelulupaa ihmiskauppatapauksissa ei tulisi kuitenkaan rajata vain direktiivin mukaisiin tapauksiin, joissa ihmiskaupan uhri tekee yhteistyötä viranomaisten kanssa. Oleskeluluvan tulisi olla mahdollinen myös muissa tapauksissa. Tällöin uhreille olisi myös järjestettävä asianmukaiset asuinolosuhteet ja turva rikoksentekeijöiltä sekä sallittava heille työnteko. Oleskelulupa ei yksinään riitä, vaan ihmiskaupan uhrin tilanne tulisi arvioida kokonaisvaltaisesti ja lähteä liikkeelle yksilön tarpeista. Oleskeluluvan myöntämistä tulisi harkita ainakin sellaisten salakuljetettujen maahanmuuttajien kohdalla, jotka ovat joutuneet esimerkiksi hyväksikäytön tai väkivallan kohteiksi.

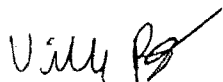
Voimassa olevan ulkomaalaislain 37 §:n mukaan ulkomaalainen voidaan käännäyttää muun muassa silloin, kun hänen voidaan perustellusti epäillä hankkivan tuloja epärehellisin keinoin tai myyvän

seksuaalipalveluja. Hallituksen esityksen (HE 50/1998) mukaan henkilön ei edellytetä elättävän itseänsä mainitulla toiminnalla, vaan yksittäistäkin tulojen hankkimista pidetään riittävänä käännättämisen perusteena. Käännättämisen perusteeksi on käytännössä käynyt se, että henkilön tiedetään aiemmin hankkineen tuloja myymällä seksuaalipalveluja.

Ulkomaalaislain uudistamiseen tähtäävään hallituksen esityksen (HE 28/2003) mukaan yhtenä käännättämisen perusteena olisi edelleen perusteltu epäily seksuaalipalvelujen myymisestä. Vaikka työryhmällä ei ole huomauttamista siihen, että perusteltu epäily seksuaalipalvelujen myymisestä säilyisi käännättämisen perusteena, se nostaa kuitenkin esiin ihmiskaupan esiintymisen mahdollisuuden tällaisissa tapauksissa ja katsoo, ettei käännättäminen voisi tällöin tulla kysymykseen. Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ei kuitenkaan välttämättä ole helppoa, mikä saattaa pahimmillaan johtaa hänen käännättämiseensä.

Ulkomaalaislakiin tehty muutos on osaltaan vahvistanut parittajien asemaa. Kerran käännytetty prostituoitu ei voi enää palata harjoittamaan prostituutiota ilman ulkopuolista apua, koska hänellä ei käännätyksen jälkeen enää ole mahdollisuutta saada viisumia laillista tietä. Lisäksi pelkkä korostunut käännätysuhka on lisännyt tarvetta turvautua parittajiin. Rikollisverkostojen aseman vahvistuminen prostituutiossa on heikentänyt prostituoitujen asemaa ja turvallisuutta sekä lisännyt heidän hyväksikäyttöään. Pahimmillaan tilanne voi johtaa vakaviinkin tahdonvapauden loukkauksiin. Lainmuutos on saattanut ulkomaalaiset prostituoidut alisteisempaan asemaan, koska kynnys kääntyä poliisin puoleen heitä uhkaavissa väkivaltatilanteissa on kohonnut. Tämä taas on johtanut siihen, että ulkomaalaiset prostituoidut ovat joutuneet Suomessa entistä turvattomampaan asemaan. Näiden syiden vuoksi käännätysperusteiden tarkistamista tulisi tältä osin harkita.

Helsingissä 24. helmikuuta 2004

Ville Punto
Puheenjohtaja
Demla ry

Kappaleiden 1-3 sekä 5 laatimisesta on pääosin huolehtinut yhdistyksen jäsen, OTK Venla Pärssinen.